

Prefață

Cooperarea judiciară internațională în materie penală are la bază principiul recunoașterii reciproce, cheia de boltă a cooperării între statele membre, în principal, prin intermediul autorităților judiciare competente, cu un minim de formalități de îndeplinit.

În condițiile în care fenomenul infracțional are din ce în ce mai pregnant caracter transnațional, persoanele circulă cu ușurință, iar controalele la frontiere sunt reduse sau chiar inexistente, cunoașterea mecanismelor de cooperare judiciară între autorităților diferitelor state devine un element obligatoriu în activitatea oricărui practician al dreptului.

În acest cadru lucrarea prezintă stadiul actual al reglementărilor naționale și unionale în domeniul cooperării judiciare în materie penală reprezentând un veritabil *ghid al practicianului în materia procedurilor de cooperare internațională*, în condițiile în care liberei circulații a persoanelor îi corespunde o liberă circulație a actelor judiciare, iar necesitatea eficientizării luptei împotriva formelor de criminalitate transnațională presupune mecanisme suplă și facile, precum și recurgerea la instrumente juridice de cooperare care să garanteze drepturile persoanelor implicate, dar și pe derularea activităților judiciare în cauze cu elemente de extraneitate în condiții optime.

Sesizând importanța provocării procedurale, autoarea a realizat o analiză structurată a unor instituții fundamentale în cadrul cooperării judiciare internaționale cum ar fi extrădarea, mandatul european de arestare, transferul de proceduri în materie penală, recunoașterea și executarea hotărârilor penale prin care s-au aplicat pedepse sau măsuri privative de libertate, respectiv s-au dispus sancțiuni sau măsuri penale neprivative de libertate.

Deopotrivă, autoarea a acordat o atenție deosebită modului în care prin instrumentele de cooperare judiciară internațională în materie penală sunt respectate drepturile fundamentale și, în special, echitabilitatea procedurii și protecția vieții private, analizând în mod detaliat asistența judiciară internațională și în relația cu statele membre ale Uniunii, cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene în aplicarea legislației secundare unionale privind ordinele de indisponibilizare și ordinele de confiscare, dar și recunoașterea sancțiunilor pecuniare și ordinul european de anchetă.

Lucrarea cuprinde o bogată cazuistică a Curții de Justiție a Uniunii Europene, precum și a instanțelor naționale care va fi aplicabilă în legătură cu acestea cauze, precum și studii, analize, dar și un inventar al actelor normative unionale cu relevanță în domeniu, analiza fiind întotdeauna detaliată.

Elaborată de un judecător cu o vastă experiență în materia cooperării judiciare în materie penală lucrarea cuprinde o analiză exhaustivă a problematicilor relevante de la domeniul de aplicare și principiile generale ale cooperării judiciare internaționale în materie penală, forme de cooperare penală internațională cunoscute și aplicabile la nivel internațional, inclusiv cooperarea judiciară europeană și instrumentele juridice europene fundamentale în domeniu.

În consecință, lucrarea se relevă a fi de o utilitate deosebită în înțelegerea rapidă, dar aprofundată a procedurilor penale ce se desfășoară în cadrul cooperării judiciare internaționale, lansând totodată teme de reflecție cu privire la posibilele incongruențe în aplicarea dispozițiilor procesuale ori a opiniilor exprimate în literatura de specialitate sau în jurisprudență.

Judecător dr. Mihail Udroui

Capitolul I

DOMENIUL DE APLICARE ȘI PRINCIPIILE GENERALE ALE COOPERĂRII JUDICIARE INTERNAȚIONALE ÎN MATERIE PENALĂ

1. Scurt itinerar introductiv privind importanța cooperării judiciare internaționale în materie penală

Ideea de cooperare judiciară tradițională își are origini străvechi, fiind indisolubil legată de dezvoltarea statelor, a organizațiilor internaționale – ONU sau Consiliul Europei – și a evoluat lent, dar complex, odată cu schimbările politice, economice, conceptuale și de mentalitate ale societății.

Dezvoltarea societății însăși, a statelor și entităților internaționale, modificările survenite pe scena internațională sunt datorate, în mare parte, creionării, instituirii și apoi diversificării și perfecționării continue a relațiilor de cooperare pe mai multe paliere.

Între cele două războaie mondiale, problema identificării unor noi forme de cooperare s-a intensificat, iar la finele celui de Al Doilea Război Mondial un grup de oameni de politici, membri ai partidelor creștin-democrate – W. Churchill, Robert Schumann, Alcide de Gasperi și Konrad Adenauer – au decis să pună capăt antagonismului internațional, convinși de necesitatea intrării într-o eră nouă, cea a unei organizări structurale¹, ceea ce a determinat o nouă abordare a cooperării dintre statele lumii, fondată pe interese comune și tratate menite să garanteze statul de drept, egalitatea între state și respectarea drepturilor și libertăților cetățenești.

Ulterior, societatea internațională a evoluat spre diversitate și universalitate², ceea ce a avut drept consecință extinderea relațiilor de cooperare internațională, inițial între statele caracterizate prin vecinătate, iar ulterior prin dezvoltarea și codificarea la nivelul UE, chiar și în plan mondial.

Aceste transformări survenite în cadrul comunității internaționale, dar și în arhitectura europeană au suscitât eforturi conjugate pentru promovarea intereselor pe termen lung ale societății internaționale prin promovarea unor principii general aplicabile, dar și prin adoptarea unor reglementări coerente privind conduita statelor, a cetățenilor etc.

Intensificarea formelor de cooperare internațională a constituit și constituie o necesitate datorită problemelor complexe pe care le ridică uriașele mutații la nivel internațional, zonal sau național. Tendințele spre globalizare, facilitățile oferite de cooperarea politică și economică, care au determinat mobilitatea bunurilor și persoanelor în afara granițelor statelor, libera circulație a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și capitalurilor (la nivel regional), aduc noi provocări. Astfel, creșterea și complexitatea fenomenului

¹ D.W. Urwin, *The Community of Europe. A History of European Integration since 1945*, Longman Publishing, London, New York, 1998, p. 39.

² A.T. Moldovan, *Expulzarea, extrădarea și readmisia în dreptul internațional*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 17.

crimei organizate, acțiunile la nivel transfrontalier a infractorilor au fost favorizate de eliminarea progresivă a frontierelor, de libertatea de mișcare a cetățenilor, de internaționalizarea infraționalității, precum și de alte condiții ce au sporit dimensiunile acestui fenomen.

Amploarea pe care au luat-o grupările de crimă organizată cu ramificații pe teritoriile mai multor state și necesitatea anihilării lor, ceea ce presupune identificarea, ridicarea mijloacelor de probă, probarea infracțiunilor și antrenarea răspunderii penale, confiscarea produsului infracțiunii etc., concomitent cu asigurarea măsurilor de securizare a frontierelor, impun eforturi sporite a mai multor state. Reușita unor astfel de acțiuni este indisolubil legată de instrumentele juridice internaționale și regionale adoptate și de maniera de implementarea acestora de către fiecare stat.

Prin urmare, cooperarea judiciară internațională în materie penală trebuie să aibă caracter exclusiv interguvernamental, iar actualmente a dobândit noi dimensiuni și valențe.

Totuși, realitatea demonstrează că la nivel global cooperarea judiciară internațională în materie penală rămâne, în general, cantonată în formalism, spre deosebire de spațiul european, unde după anul 1999 vorbim de o veritabilă cooperare judiciară bazată pe principiul recunoașterii reciproce, o cooperare directă între autoritățile judiciare, aspecte pe care le vom decela într-un capitol distinct.

2. Domeniul de aplicare și principiile generale ale cooperării judiciare internaționale în materie penală

2.1. Domeniul de aplicare

Obiectivul de bază al cooperării judiciare internaționale în materie penală îl constituie crearea unor instrumente juridice de cooperare eficiente în vederea prevenirii și combaterii fenomenului infracțional, dintre care extrădarea este forma de cooperare internațională bazată pe suveranitatea statelor, iar celelalte sunt bazate pe principiul recunoașterii reciproce, un concept-cheie în sfera cooperării judiciare, întrucât permite depășirea dificultăților care apar din cauza diversității sistemelor judiciare din statele membre.

Referitor la principiul recunoașterii reciproce trebuie să subliniem faptul că, cel puțin la nivel european, legiuitorul unional s-a bazat pe principiul recunoașterii reciproce în vederea instituirii unui spațiu de libertate, securitate și justiție fără frontiere interne. Inițial, Consiliul European s-a bazat pe acest principiu în vederea realizării pieței interne. Ulterior, în 1998, sub președinția britanică, Consiliul European a recurs la acest principiu ca instrument de sporire a capacității sistemelor juridice naționale de a conlucra îndeaproape³. Consiliul European de la Cardiff (1998) a afirmat că Consiliul trebuie să *identifice, între statele membre, domeniul pentru recunoașterea reciprocă a deciziilor instanțelor judecătorești*⁴, printr-un minim de proceduri și formalități.

S-a apreciat că prin aplicarea principiului recunoașterii reciproce a hotărârilor judiciare între statele membre s-ar depăși opoziția unora dintre acestea față de

³ V. Mitsilegas, *EU Criminal Law*, Hart Publishing, Oxford, 2009, p. 116.

⁴ Concluziile președinției Consiliului European de la Cardiff din 15-16 iunie 1998, SN150/1/98 REV 1, p. 1.

aproximarea aspectelor de fond ale legislațiilor penale „în măsura în care acest principiu ar atinge echilibrul corect între unitate și diversitate”⁵.

În cadrul reuniunii Consiliului European de la Tampere (1999), care fost dedicată pentru prima oară exclusiv problemelor justiției și afacerilor interne, statele membre și-au asumat angajamentul de a stabili ca obiectiv principal al agendei politice dezvoltarea Uniunii Europene ca spațiu de libertate, securitate și justiție. Totodată, s-a subliniat că, în vederea unei reacții ferme în fața provocării pe care o reprezintă criminalitatea la nivel internațional, UE trebuie să fie pregătită pentru noi forme de cooperare, mai cu seamă prin dezvoltarea unor instrumente bazate pe principiul recunoașterii reciproce și prin îmbunătățirea mecanismelor de cooperare judiciară internațională în materie penală. S-a apreciat că *o recunoaștere reciprocă consolidată a sentințelor și hotărârilor judecătorești și apropierea legislativă necesară ar facilita cooperarea dintre autorități și protecția judiciară a drepturilor individuale*⁶. Prin urmare, Consiliul a adoptat principiul recunoașterii reciproce *care trebuie să devină piatra de temelie a cooperării judiciare în spațiul european*.

Actualmente, la nivel european, principiul este prevăzut expres în dispozițiile art. 67 par. 3 și 4, art. 70, art. 80, art. 81 par. 1 și 2 lit. a) și art. 82 par. 1 și 2 TFUE, fiind, astfel cum s-a susținut în doctrină, un principiu constituțional subadiacent al spațiului de libertate, securitate și justiție⁷.

Este important de relevat faptul că principiul recunoașterii reciproce are diferite forme și se aplică în toate stadiile procedurii penale, respectiv atât înainte, cât și în timpul procesului, precum și după condamnare, dar diferit, în raport de natura deciziei sau sancțiunii impuse.

O recunoaștere reciprocă consolidată constituie temei pentru sporirea eficienței cooperării dintre autorități, însă măsura în care se exercită recunoașterea reciprocă depinde de anumiți parametri care determină eficiența sa. Acești parametri și conținutul lor s-au identificat în cadrul discuțiilor din timpul reuniunii Consiliului de la Tampere și sunt următorii:

- dacă măsura intenționată este una cu aplicare generală sau limitată la anumite infracțiuni (de exemplu, unele măsuri de aplicare a asistenței reciproce pot fi limitate la infracțiuni grave pentru a se respecta drepturile fundamentale ale persoanelor vizate, cum ar fi Decizia-cadru 2002/584/JAI privind mandatul european de arestare⁸);
- dacă se menține sau se renunță la îndeplinirea condiției dublei incriminări în vederea recunoașterii;
- mecanisme de garantare a drepturilor terților, victimelor și suspectilor (legislația secundară unională care urmărește să faciliteze recunoașterea reciprocă a hotărârilor judecătorești în materie penală trebuie să respecte drepturile fundamentale consacrate de Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene – de exemplu, orice

⁵ K. Lenaerts, *The Principle of Mutual Recognition in the Area of Freedom, Security and Justice*, tradus de M. Banu în Revista română de drept european nr. 2/2015.

⁶ Concluziile președinției Consiliului European de la Tampere, 15-16 octombrie 1999, par. 33.

⁷ E. Herlin-Karnell, *Constitutional Principles in the EU Area of Freedom, Security and Justice* în D. Acosta și C. Murphy (ed.), *EU Security and Justice Law*, Hart Publishing, Oxford, 2014, p. 36, apud K. Lenaerts, *op. cit.*, p. 28.

⁸ În acest sens, a se vedea concluziile avocatului general Sharpston în cauza C-396/11, *Ciprian Vasile Radu*, hotărârea din 29 ianuarie 2013, EU:C:2012:648.

restrângere a drepturilor fundamentale trebuie realizată în conformitate cu prevederile art. 52 din CDFUE);

➤ definirea unor standarde comune minime necesare pentru facilitarea aplicării principiului recunoașterii reciproce (de pildă, referitor la competența instanțelor de judecată);

➤ dacă executarea hotărârii judecătorești străine se face direct sau indirect, precum și definiția și domeniul de aplicare a procedurii de validare, dacă există;

➤ determinarea și delimitarea motivelor în baza cărora se poate refuza recunoașterea reciprocă (de exemplu, motive de securitate națională, legalitate etc.);

➤ dacă statele au reguli de curtoazie sau reciprocitate privind răspunderea în cazul achitării⁹.

Apreciem că, deși parametrii individuali influențează eficiența principiului recunoașterii reciproce, totuși este esențial ca fiecare stat membru, prin intermediul autorităților judiciare competente, să își respecte obligația de a coopera pe baza principiului încrederii reciproce cu celelalte state membre și să realizeze un control al proporționalității în fiecare caz în parte¹⁰. Principiul recunoașterii reciproce trebuie să respecte principiul proporționalității, lăsând o marjă de apreciere autorităților naționale, astfel cum s-a prevăzut în conținutul actelor normative unionale.

Deși principiul încrederii reciproce nu este definit în tratate sau legislația secundară unională, în mod corect s-a apreciat în doctrină că acesta *este o axiomă constituțională care trebuie să inspire acțiunea legislativă la nivelul Uniunii Europene, însă care nu dă naștere unor standarde realizabile pe cale judecătorească*¹¹.

În baza dispozițiilor art. 23 a) din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene¹² în cazul acțiunilor preliminare prevăzute la art. 267 TFUE, referitoare la spațiul de libertate, securitate și justiție, se aplică o procedură de urgență. Această procedură este justificată de importanța problematicii, urgența care se impune având în vedere că CJUE este chemată să statueze asupra interpretării dispozițiilor tratatelor pe acest segment și/sau interpretării validității legislației secundare unionale, cu atât mai mult cu

⁹ J. Hester, M. Klackl, M. Zainea, *Recunoașterea reciprocă în domeniul cooperării judiciare în materie penală: instrumente juridice și implementarea lor. Manual*, Ed. Euro Standard, București, 2010, p. 13.

¹⁰ De exemplu, controlul proporționalității este prevăzut la art. 10 par. 3 din Directiva 2014/41/UE a Parlamentului European și Consiliului din 3 aprilie 2014 privind ordinul european de anchetă în materie penală, publ. în JO L 130 din 1 mai 2014, p. 1. De asemenea, art. 49 alin. (3) CDFUE consacră principiile legalității și proporționalității infracțiunilor și pedepselor prevăzând că „pedepsele nu trebuie să fie disproporționate față de infracțiune”.

¹¹ K. Lenaerts, *op. cit.*, p. 33.

¹² Protocolul (nr. 3) privind Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, anexat la tratate, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (UE, Euratom) nr. 741/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 august 2012, publ. în JO L 228, 23 august 2012, p. 1, prin art. 9 din Actul privind condițiile de aderare a Republicii Croația, precum și adaptările la Tratatul privind Uniunea Europeană, la Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și la Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice, publ. în JO L112, 24 aprilie 2012, p. 21, prin Regulamentul (UE, Euratom) 2015/2422 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 decembrie 2015, publ. în JO L 341, 24 decembrie 2015, p. 14, prin Regulamentul (UE, Euratom) 2016/1192 al Parlamentului European și al Consiliului din 6 iulie 2016 privind transferul către Tribunal al competenței de a se pronunța în primă instanță asupra litigiilor dintre Uniunea Europeană și agenții acesteia, publ. în JO L 200, 26 iulie 2016, p. 137, precum și prin Regulamentul (UE, Euratom) 2019/629 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 aprilie 2019, publ. în JO L 111, 25 aprilie 2019, p. 1.

cât dispozițiile Titlului V TFUE care reglementează spațiul de libertate, securitate și justiție se adresează în mod direct cetățenilor UE sau cetățenilor din statele terțe cărora li se aplică dispozițiile dreptului unional și asupra cărora ar putea exista repercusiuni negative în cazul suspendării cauzei pe o durată mai mare de timp. Mai mult, procedura accelerată aplicabilă în cazul trimerilor preliminare, conform art. 107 alin. (2) și (3) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție¹³, este necesară și direct proporțională cu respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor vizate de actul normativ unional care se referă la forma de cooperare judiciară internațională ce necesită interpretare. De obicei, chestiunile preliminare se invocă în cauzele penale pendinte pe rolul instanței naționale privind o persoană supusă unei măsuri privative de libertate, ceea ce impune ca CJUE să statueze în termenul cel mai scurt.

Curtea s-a pronunțat în mod frecvent cu privire la aspecte legate de interpretarea legislației secundare a UE, subliniind importanța protecției drepturilor fundamentale, inclusiv referitor la principiul încrederii reciproce.

La cererea Comisiei, în temeiul art. 218 par. 11 TFUE, Curtea de la Luxemburg a statuat asupra principiului încrederii reciproce prin Avizul nr. 2/13¹⁴. Instanța unională a fost chemată să examineze dacă acordul privind aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale era compatibil cu tratatele. Curtea a subliniat importanța principiului încrederii reciproce în crearea și menținerea unui spațiu fără frontiere interioare, conchizând cu aceea că este un principiu constituțional care infuzează întreg spațiul de libertate, securitate și justiție. Mai mult, Curtea a definit principiul încrederii reciproce ca fiind *un principiu ce impune, îndeosebi în ceea ce privește spațiul de libertate, securitate și justiție, fiecăruia dintre aceste state să considere, mai puțin în situații excepționale, că toate celelalte state membre respectă dreptul Uniunii și în special drepturile fundamentale recunoscute de acesta*¹⁵. Este vorba de o prezumție către drepturile fundamentale au fost respectate de către celelalte state membre, prezumție care impune statelor membre două obligații negative:

- nu pot pretinde din partea altui stat membru un nivel național de protecție a drepturilor fundamentale mai ridicat decât cel asigurat de dreptul Uniunii;
- nu au posibilitatea de a verifica dacă un alt stat membru a respectat efectiv, într-o speță concretă, drepturile fundamentale garantate de Uniune, cu unele excepții, pe care le vom dezvolta ulterior.

În contextul realităților contemporane, Avizul 2/13 apare ca un element de conștientizare a rolului CJUE în protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale la nivel unional, garantate prin instrumente juridice obligatorii din legislația primară, dar și cea secundară europeană.

La nivel unional, instituțiile cu atribuții legislative au în competență nu doar consolidarea încrederii reciproce prin instituirea unor reguli detaliate privind protecția drepturilor și garanțiilor procedurale, ci și facilitarea aplicării principiului recunoașterii reciproce pentru persoanele vizate de cooperarea judiciară internațională materie

¹³ Publ. în JO L 265 din 29 septembrie 2012, modificat la 18 iunie 2013, modificare publ. în JO L 173 din 26 iunie 2013.

¹⁴ Din 18 decembrie 2014, în C-2/2013, EU:C:2014:2454.

¹⁵ Cauzele conexe C-411/10 și C-493/10, N.S., hotărârea din 21 decembrie 2011 EU:C:2011:865, pct. 78-80, precum și în C-399/11, *Melloni*, hotărârea din 26 februarie 2013, EU:C:2013:107, pct. 37 și 63 și în C-416/20 PPU, *T.R.*, hotărârea din 17 decembrie 2020, pct. 32.

penală, astfel cum rezultă din conținutul art. 82 par. 2 și art. 83 par. 1 TFUE. Statele membre trebuie să participe în egală măsură și de pe poziții egale la cooperarea judiciară internațională în materie penală pentru a nu exista impedimente în vederea realizării unui spațiu de libertate, securitate și justiție la nivel european. Astfel, statele membre trebuie să participe în mod egal atât la măsuri unionale care protejează drepturile persoanelor, cât și la măsuri care restricționează aceste drepturi pentru consolidarea, unitatea și coerența spațiului comun al libertății, securității și justiției¹⁶.

Principiul recunoașterii reciproce pleacă de la premisa că hotărârile care urmează să fie recunoscute și executate respectă întotdeauna principiul legalității, subsidiarității și proporționalității și este un concept-cheie în sfera cooperării judiciare, punându-și amprenta asupra formelor de cooperare judiciară internațională în materie penală, întrucât ajută la depășirea dificultăților care survin din cauza diversității sistemelor judiciare din statele membre.

Formele de cooperare judiciară internațională în materie penală sunt:

- extrădarea
- predarea în baza unui mandat european de arestare
- transferul de proceduri în materie penală
- recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești
- transferarea persoanelor condamnate
- asistența judiciară în materie penală
- alte forme de cooperare judiciară internațională în materie penală.

Limitele cooperării judiciare între state sunt stabilite ținând seama de necesitatea protecției intereselor de suveranitate, securitate, ordine publică ale fiecărui stat semnatar al unui tratat sau unei convenții, acord internațional ori stat membru care trebuie să transpună și/sau să aplice la nivel intern normele dreptului UE.

Totodată, este de menționat că, în lipsa unei convenții internaționale, cooperarea judiciară între state se poate realiza pe baza curtoaziei internaționale, la cererea transmisă pe cale diplomatică de către statul solicitant și cu asigurarea scrisă a reciprocității dată de autoritatea competentă din acel stat. În cazul României, când se formulează cerere în baza curtoaziei internaționale, asigurarea reciprocității *va fi dată de către ministrul justiției, pentru fiecare caz, ori de câte ori va fi necesar, la cererea motivată a autorității judiciare române competente*¹⁷.

Extrădarea a fost prevăzută la început, în Evul Mediu, ca un gest de curtoazie internațională pe care un suveran îl făcea față de alt suveran pentru ca monarhii să poată pedepsi inamicii personali refugiați pe teritoriul altui stat. Monarhul statului solicitat decidea în mod discreționar dacă acordă sau nu extrădarea în funcție de natura relațiilor cu statul solicitant, de dorința suveranului de a adopta o decizie favorabilă asupra cererii formulate, persoana extrădabilă necontând decât într-o foarte mică măsură¹⁸.

¹⁶ V. Mitsilegas, S. Carrera, K. Eisele, *The End of the Transitional Period for Police and Criminal Justice Measures Adopted before the Lisbon Treaty: Who monitors trust in the European Criminal Justice area?*, CEPS: Liberty in Europe Papers nr. 76, 2014, <http://www.ceps.eu/node/9883>.

¹⁷ Art. 6 din Legea nr. 302/2004 din 28 iunie 2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată prin Legea nr. 51/26 martie 2021, publ. în M. Of. Partea I, nr. 310/26 martie 2021.

¹⁸ F.I.R. Radu, *Cooperarea judiciară internațională și europeană în materie penală. Îndrumar pentru practicieni*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2008, p. 21.

În perioada următoare, extrădarea a rămas la discreția suveranului, până după căderea dinastiei Stuart din Anglia și instaurarea monahiei constituționale și parlamentare, când statul s-a detașat de suveran, iar individul a devenit subiect al statului.

Declarația de la Philadelphia (1776) și Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului (Franța, 1789) au consacrat principiile democratice: oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi (art. I); toți cetățenii fiind egali în fața legii (art. VI); niciun om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege și după formele prescrise de aceasta (art. VII); nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicate legal (art. VIII); orice om este presupus nevinovat până în momentul în care a fost declarat vinovat; dacă se consideră necesar să fie arestat, orice act de constrângere, în afara celor necesare pentru reținerea lui, trebuie să fie aspru pedepsit de lege (art. IX).

În secolul al XIX-lea au fost adoptate după acest model un mare număr de texte în diferite țări din Europa și America Latină și s-au încheiat tratate sau acorduri de extrădare. Tradiția revoluționară franceză este, de asemenea, prezentă în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Roma, 4 noiembrie 1950).

La 13 decembrie 1957 s-a adoptat Convenția europeană de extrădare¹⁹, care împreună cu cele două Protocoale adiționale (Strasbourg, 15 octombrie 1975 și 17 martie 1978)²⁰ au constituit un veritabil instrument juridic internațional în baza căruia statele membre au înțeles să coopereze în materie de extrădare.

Ulterior, în cadrul UE s-au adoptat Convenția privind simplificarea procedurilor de extrădare între statele membre ale Uniunii Europene (10 martie 1995) și Convenția privind extrădarea între statele membre ale Uniunii Europene (27 septembrie 1996).

Noua dimensiune a criminalității transfrontaliere, diferențele dintre sistemele judiciare ale mai multor state au impus adoptarea altor forme de cooperare judiciară internațională în materie penală mai facile și mai suple, care să asigure o cooperare internațională eficientă în lupta împotriva fenomenului infracțional cu implicații transfrontaliere.

Prin urmare, a fost adoptată la nivelul UE Decizia-cadru nr. 2002/584/JAI/13 iunie 2002 a Consiliului privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre²¹, pe care o vom analiza într-un capitol distinct.

De asemenea, au fost adoptate instrumente de cooperare judiciară internațională în materie penală referitoare la transferul de proceduri²², recunoașterea și executarea

¹⁹ Publ. în JO C 313/23 octombrie 1996.

²⁰ România a ratificat Convenția europeană de extrădare, încheiată la Paris la 13 decembrie 1957, cu Protocoalele sale adiționale, din 15 octombrie 1975 și 17 martie 1978, prin Legea nr. 74/2005 privind modificarea Legii nr. 80/1997 pentru ratificarea Convenției europene de extrădare, încheiată la Paris la 13 decembrie 1957, și a protocoalelor sale adiționale, încheiate la Strasbourg la 15 octombrie 1975 și la 17 martie 1978, publ. în M. Of. Partea I, nr. 324/18 aprilie 2005.

²¹ Publ. în JO UE L 190/18 iulie 2002, modificată prin Decizia-cadru 2009/299/JAI a Consiliului din 26 februarie 2009 de modificare a Deciziilor-cadru 2002/584/JAI, 2005/214/JAI, 2006/783/JAI, 2008/909/JAI și 2008/947/JAI, de consolidare a drepturilor procedurale ale persoanelor și de încurajare a aplicării principiului recunoașterii reciproce cu privire la deciziile pronunțate în absența persoanei în cauză de la proces, publ. în JO UE L 81/27 martie 2009. România a transpus actul normativ unional prin Legea nr. 302/2004 din 28 iunie 2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală publ. în M. Of. Partea I, nr. 377/31 mai 2004, modificată prin Legea nr. 300/15 noiembrie 2013, publ. în M. Of. Partea I, nr. 772/11 decembrie 2013.

²² Convenția privind transferul de proceduri în materie penală, Strasbourg, 15.05.1972 (ETS 073), ratificată de România prin O.U.G. nr. 77/1999, aprobată prin Legea nr. 34/2000, publ. în M. Of. nr. 158/17 aprilie 2000. Convenția din 19 iunie 1990 de punere în aplicare a Acordului Schengen din

hotărârilor²³, transferarea persoanelor condamnate, asistența judiciară materie penală²⁴ etc., pe care de asemenea le vom analiza în capitole distincte ale prezentei lucrări.

2.2. Principiile generale ale cooperării judiciare internaționale în materie penale

Creșterea și diversificarea formelor de criminalitate transfrontalieră au impus, încă de la finele secolului al XIX-lea, implicarea statelor în identificarea celor mai eficiente instrumente de prevenire și combatere a infracționalității transnaționale.

În paralel, statele cu democrații reprezentative, cu precădere cele europene, care urmăreau asigurarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție în UE, și-au conjugat eforturile pentru a găsi instrumente adecvate pentru prevenirea și combaterea tuturor formelor de criminalitate transfrontalieră.

În lumea contemporană, caracterizată, astfel cum am subliniat anterior, prin deschiderea fără precedent a granițelor, problema criminalității transnaționale apare într-o dimensiune nouă, iar găsirea unor forme adecvate de cooperare, care să asigure eficiența luptei împotriva oricărei forme de criminalitate transfrontalieră, dar și garanții privind respectarea drepturilor fundamentale ale omului, este de o importanță crucială pentru înlăptuirea actului de justiție.

Instrumentele de cooperare judiciară internațională în materie penală cuprind principii democratice privind garantarea și exercitarea deplină a dreptului la apărare în cadrul procesului penal, respectarea drepturilor procesuale ale persoanelor urmărite, dar și respectarea independenței și suveranității fiecărui stat, inclusiv aplicarea priorității a normelor juridice internaționale în raport cu normele de drept penal interne ale statelor.

Potrivit Legii nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, văzând și dispozițiile art. 11 din Constituția României²⁵, dar și convențiile și tratatele internaționale ratificate de România, principiile generale care stau la baza cooperării judiciare internaționale materie penală sunt:

- protecția intereselor de suveranitate, securitate, ordine publică și a altor interese ale României (art. 3);
- preeminența dreptului internațional (art. 4);
- curtoazia internațională și reciprocitatea (art. 5-6);
- legalitatea (art. 7);
- *ne bis in idem* (art. 8);
- confidențialitatea (art. 9);
- umanismului;
- imunitatea de jurisdicție²⁶.

14 iunie 1985 privind eliminarea treptată a controalelor la frontierele comune, publ. în JO L 239/22 septembrie 2000.

²³ Decizia-cadru 2009/299/JAI a Consiliului din 26 februarie 2009.

²⁴ Convenția privind asistența judiciară reciprocă în materie penală între statele membre ale UE, publ. în JO C 197/12 iulie 2000 și Protocolul la Convenția cu privire la asistență judiciară reciprocă în materie penală între statele membre ale Uniunii Europene, elaborat de Consiliu în temeiul art. 34 din Tratatul privind Uniunea Europeană, publ. în JO C 326/21 noiembrie 2001.

²⁵ Revizuită prin Legea nr. 429/2003, publ. în M. Of. nr. 767/31 octombrie 2003.

²⁶ M.I. Rusu, *Asistența judiciară în materie penală la nivel european*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 27.

2.2.1. Principiul protecției intereselor fundamentale ale României

Acest principiu, inserat în conținutul art. 3 din Legea nr. 302/2004 stabilește limite sau granițele cooperării judiciare, astfel încât activitatea de cooperare internațională în materie penală să nu afecteze în niciun mod suveranitatea, securitatea, ordinea publică și alte interese ale statelor, dar și ale țării noastre, definite prin art. 2 Constituție.

Principiul respectării suveranității, securității și ordinii publice își are origini străvechi, încă din Evul Mediu, statele fiind preocupate să își apere suveranitatea și independența în plan internațional.

Principiu este consacrat în acte internaționale precum Declarația din 1970 a Adunării Generale O.N.U. și prin Actul Final al Conferinței de la Helsinki.

Suveranitatea este un atribut intangibil, esențial al statului și constă în supremația puterii de stat pe plan intern și independența acestuia pe plan extern față de orice altă putere.

Suveranitatea este o particularitate generală a statului, constând în supremația și independența puterii, exprimată în realizarea voinței guvernanților ca voință obligatorie pentru întreaga societate.

Acest principiu are la bază următoarele concepte-cheie de la care nu se poate deroga în raport cu dispozițiile art. 5 din Legea nr. 302/2004:

- din punct de vedere juridic, statele sunt egale;
- fiecare stat se bucură de drepturile inerente deplinei sale suveranități;
- fiecare stat are obligația de a respecta celelalte state, respectiv prin demersurile lor nu pot aduce atingere suveranității, securității și ordinii publice interne a unui stat;
- integritatea teritorială și independența politică ale statului sunt inviolabile.

În conformitate cu acest principiu, dacă prin activitatea de cooperare judiciară internațională materie penală se aduce atingere intereselor fundamentale ale României, statul român, prin instituțiile abilitate, va refuza cooperarea chiar și atunci când sunt îndeplinite cerințele prevăzute în convenții și tratate internaționale ratificate de România.

2.2.2. Principiul preeminenței dreptului internațional

Potrivit dispozițiilor art. 4 din Legea nr. 302/2004, prevederile Legii privind cooperarea judiciară internațională în materie penală *se aplică în baza și pentru executarea normelor interesând cooperarea judiciară în materie penală, cuprinse în instrumente juridice internaționale la care România este parte, pe care le completează în situațiile nereglementate.*

Prin urmare, regula de drept inserată în conținutul legii se aplică în baza și pentru executarea normelor referitoare la cooperarea judiciară în materie penală, prevăzute în instrumentele juridice internaționale pe care țara noastră le-a ratificat și cu care se completează în situațiile nereglementate.

Având în vedere acest principiu, eventuala *cooperare cu un tribunal penal internațional sau o altă organizație internațională publică*, conform dispozițiilor în materie ale unor instrumente internaționale speciale, cum ar fi statutele tribunalelor penale internaționale, *se analizează pe baza unei proceduri legale diferite*, iar dispozițiile Legii nr. 302/2004 pot fi aplicate în completare și numai dacă este necesar.